

Sosiolingvistinen metodi ja sen sovellus

WILLIAM LABOV *The Social Stratification of English in New York City*. Center for Applied Linguistics, Washington D.C. 1966. XII + 655 s.

1960-luvun amerikkalaisen lingvistiikan kehitys samastetaan yleisesti generatiivisen transformaatioteorian kanssa. Käsitys on kuitenkin yksipuolinen. Paitsi generatiiviselta kannalta kielen ongelmia on lähestytty myös muista näkökulmista. Suomalaisittain sekä metodisesti että tulosten puolesta ei-generativistien saavutuksista antoisimpia lienevät William Labovin kielen ja kieliyhteisön keskinäistä suhdetta ja kielen muutosprosesseja käsittelevät tutkimukset. Näistä merkittävin on hänen v. 1966 ilmestynyt väitöskirjansa *The Social Stratification of English in New York City*.

Tutkimuksen tavoitteet ja sen teoreettista taustaa

Toisin kuin generativistit, joiden tavoitteena on kielen synkronisen järjestelmän ja kielenpuhujan kompetenssin kuvaaminen, Labov pyrkii selvittämään kielen muutosprosesseja säätelevät mekanismit. Tällöin hänellä on lähtökohtana koko kieliyhteisön kieli kaikkine vaihtelusuhteineen. Paitsi generativisteista Labov poikkeaa myös traditionaalista kielihistorioitsijoista. Hänelle ei riitä pelkän muutoksen toteaminen; olennaisempaa on selvittää muutosprosesseissa vaikuttavat kielelliset

ja (yksi Labovin päätuloksista) kielenulkoiset seikat. Tämä on saanut Labovin tutkimaan juuri tapahtuvia kielellisiä muutoksia ja etsimään sellaisia kieliyhteisöjä, joissa muutokset ovat nopeita ja helpoimmin jäljitettävissä. Nämä edellytykset täyttää etenkin suurten kaupunkien kieli; siinä syy, miksi Labov on valinnut juuri New Yorkin kielen tutkimuskohteekseen.

Paraikaa kielessä tapahtuvan muutoksen kavaltaa selvimmän variaation olemassaolo; Labovin mukaan vaihtelu on jo sinänsä osa muutosprosessia. New Yorkin kielessä esiintyvän variaation runsaus ja kompleksisuus on saanut aiemmat tutkijat laskemaan ascensa. Erityisesti on päänvaivaa tuottanut vaihtelun ulottuminen aina yksityiseen idiolektiin asti. Tappiomieliala kuvastuu selvästi tavasta, jolla tutkijat ovat kuitanneet vaikeat New Yorkin kielen äännejärjestelmän kuvaus- ja selitysongelmat »massiivisena vapaana variaationa», »umpimähkäisenä vaihteluna» jne.

Labovin on vaikea hyväksyä tällaista resignaatiota. Olisi perin ihmeellistä, jos New Yorkin äännejärjestelmälle olisi tunnusomaista järjestelmänluonteen täydellinen puuttuminen; tämä sotisi kaikkea kielten fonologisista systeemeistä jo olemassa olevaa tietoa vastaan. Se, ettei ratkaisua, New Yorkin äännejärjestelmään kuuluvan variaation syytä, ole löydetty, johtuu Labovin mukaan käytettyjen menetelmien puutteellisuudesta, ei ratkaisun mahdottomuudesta. Entisten yksin-

omaan lingvististen selityspusteiden ohella on otettava huomioon myös kielenulkoisten tekijöiden mahdollinen vaikutus, lähinnä vaihtelun sidonnaisuus sosiaalisiin ja kontekstuaalisiin seikkoihin. Jos voidaan osoittaa, että fonologisten varianttien distribuutio on riippuvainen paitsi lingvistisestä struktuurista myös sosiaalisesta ja tyylillisestä dimensiosta, on samalla saatu selville abstrakti kaava, joka säätelee variaatiota ja kielellistä muutosprosessia. Vaihtelu, joka puhtaasti lingvistiseltä kannalta on näytännyt »vapaalta», »umpimähkäiseltä» jne., ei laajempiin yhteyksiin asetettuna olekaan vapaata vaan tiukasti struktuurinmukaista. Aiempien kielihistorioitsijoiden selitystavasta Labov poikkeaa sikäli, että hän on lingvististen selityspusteiden ohella turvautunut myös kielenulkoisiin. Sinänsä ajatus kielen läheisestä yhteydestä ihmisen muuhun sosiaalis-psykologiseen käyttäytymiskaavaan tuntuu luontealta: kieli voidaan käsittää osaksi tätä yleistä käyttäytymisjärjestelmää; siksi samat seikat, jotka säätelevät sitä, ulottavat vaikutuksensa myös kieleen.

Labovilla on hyvä syy etsiä kielelliselle variaatiolle sosiaalisia perusteita. Muutamaa vuotta aiemmin ilmestyneessä tutkielmassa *The Social Motivation of Sound Change* (Word 1963, s. 273—309) hänellä on ollut mahdollisuus seurata lähes laboratoriomaisissa oloissa tiettyjen taloudellisten ja sosiaalisten paineiden ja normien vaikutusta koko kieliyhteisön normaaliin käyttäytymiskaavaan ja sitä tietä myös kielen struktuuriin. Kyseessä on jo klassiseksi tullut tutkimus Martha's Vineyard -saaren kielestä. Kauniin mutta köyhän saaren asukkaat ovat viime vuosikymmeninä eläneet vaikean ristipaineen alla: muuttaako pois vai jäädäkö saarelle. Labov on voinut henkilö henkilöltä osoittaa, miten suhtautuminen saarelta muuttoon tai saarelle jäämiseen heijastuu myös kielessä: ne, jotka ovat päättäneet jäädä saarelle, ovat omaksuneet puheeseensa aina hyperkorrektiuteen asti eräitä jo häviämässä olleita, vain saarimurteelle

ominaisia arkaismeja; sen sijaan muuttoa suunnittelevat tai muuten saareen kielteisesti suhtautuvat ovat omaksuneet lähes täysin läheisen mantereen puheta-

van. New Yorkin osalta on tilanne sosiaaliselta kannalta huomattavasti mutkikkaampi. On ilmeistä, että väestön huomattava sosiaalinen heterogeenisuus (eri sosiaaliryhmät, etniset ryhmät, ammatti- ja ikäryhmät jne.) aiheuttaa myös kielellistä variaatiota. Toinen asia sen sijaan on, onko tälle vaihtelulle osoitettavissa selvä struktuuri. Newyorkilaispuhujat eroavat Martha's Vineyard -saaren asukkaista myös toisessa suhteessa: päinvastoin kuin maanviljelijästä ja kalastusta harjoittavat saarelaiset newyorkilaiset joutuvat käyttämään kieltään useammassa crityyppisissä tilanteissa. Sosiaalisen dimensiohella Labovin tehtävänä on siis selvittää myös kontekstuaalisten seikkojen vaikutus variaatioon. Ja kolmanneksi: mikäli näin on löydettävissä vaihtelua säätelevä abstrakti struktuuri, on selvitettävä, miten kyseinen struktuurikaava valaisee kielen muutosprosessien mekanismeja.

Tutkimuksen kulku

Ensimmäisenä tehtävänä on kielellisesti relevanttien muuttujien valinta. Se, että Labov mieluummin pitäytyy äänneopin ilmiöissä, on seurausta niistä vaatimuksista, jotka hän kielellisille muuttujille asettaa; muuttujien on täytettävä viisi ehtoa:

1) Vaihtelun tulee olla sosiaalisesti merkittävää (tämä ehto pudottaa pois puheessa ilmenevät lapsukset ja puhevikojen aiheuttamat yksittäistapaukset; sen sijaan kaikki lingvistisesti merkittävät vaihtelutapaukset täyttävät Labovin mukaan vaatimuksen).

2) Vaihtelutapausten tulee olla mahdollisimman suurifrekvenssisiä.

3) Vaihtelutapausten tulee olla ainakin jossain määrin puhujan tietoisien kontrollin ulottumattomissa.

4) Vaihtelutapausten tulee olla osia suuremmista struktuurikonaisuuksista.

5) Varianttien tulee olla helposti kvantifioitavissa mieluummin lineaariasteikkoon.

Useasta sosiaalisesti merkittävästä vaihtelutapauksesta Labov valitsee tarkemman analyysin kohteeksi seuraavat viisi:

1. (r): sananloppuinen ja konsonantin-
etinen *r* (esim. *car, card*).

2. (eh): vastaa useimpien amerikan-
englannin murteiden /æ/:tä, (esim. *bad, bag*).

3. (oh): vastaa useimpien amerikan-
englannin murteiden /ɔ/:ta (esim. *caught, lost*).

4. (th): soinniton dentaalispirantti
(esim. *think*).

5. (dh): soinnillinen dentaalispirantti
(esim. *then*).

Jotta aineistoa voisi käsitellä kvantitatiiviselta kannalta, on kullekin muuttujalle annettava numeeriset arvot. (r)-tapauksissa tunnuslukuna on *r*:llisten muotojen prosentuaalinen osuus kaikista kyseeseen tulevista tapauksista. (eh)- ja (oh)-tapauksissa on käytetty kuusipor-
taista asteikkoa vokaalin väljyyssasteen ilmaisemiseksi; vastaava tunnusluku on saatu laskemalla kaikkien (eh)- tai (oh)-
tapausten keskiarvo ja kertomalla se kymmenellä. (th)- ja (dh)-tapausten analysoin-
nissa on käytetty kolmea vaihtoehtoa: spi-
rantti [θ, ð] — affrikaatta [tθ, dθ] — klusiili [t, d]; vastaavat tunnusluvut ovat 00—
100—200; tunnusluku ilmaisee aina kaik-
kien (th)- tai (dh)-tapausten keskiarvon.¹

Paisi kielellisten muuttujien valintaa on ongelmana myös, miten saada sosiaa-
linen ja tyylillinen vaihtelu tarkasti eris-
tetyksi, kuvatuksi ja kvantifioituksi. Mu-
kaan olisi pyrittävä saamaan myös kaikki

mahdolliset väliasteet, ettei tarvitsisi tyy-
tyä vain asteikon ääripäihin.

Newyorkilaisten sosiaalista kerrostei-
suutta voidaan tarkastella kahdesta nä-
kökulmasta. Toisaalta on kyse eri il-
miöiden sosiaalisesta eriytymisestä ko-
ko yhteisössä, toisaalta kaikille newyorki-
laisille ominaisesta yhteisestä sosiaalista
käyttäytymistä säätelevästä abstraktista
kaavasta, joka ilmenee kunkin yksityisen
henkilön subjektiivisissa asenteissa ja ar-
vostuksissa. Edellisessä tapauksessa on ky-
se sosiaalisesta differentiaatiosta, jälkim-
mäisessä sosiaalisesta evaluaatiosta. Labov
ottaa molemmat dimensiot huomioon.
Kummassakin tapauksessa hän on voi-
nut hyödyntää sosiologien tutkimustulok-
sia mm. sosiaalisten variaabelien valin-
nassa.

Tyylilajien eristäminen on vaikeampi
pulma. On ilmeistä, että eri tyylilajeja
vaativia konteksteja on olemassa, mutta
vaikeutena on niiden esiinsaaminen haas-
tattelutilanteessa. Labov on kuitenkin on-
nistunut hämmästyttävän hyvin eristä-
mään viisi tyylilajia:

A. Spontaanii puhe (varsinaisen haas-
tattelutilanteen ulkopuolinen puhe, kol-
mannelle henkilölle kohdistettu puhe, voi-
makkaasti emotionaaliväritteinen puhe).

B. Huolittelu puhe (varsinainen haas-
tattelutilanne).

C. Lukutyylit (kaksi kertomusta, jotka
luetettiin kaikilla haastateltavilla).

D. Sanaluettelot.

D'. Minimiparit (vain (r)-tapauksia).

Vaikka absoluuttiset arvot vaihtelevat
suurestikin henkilöittäin, tyylillinen va-
riaatiokaava pysyy aina olennaisesti sa-
mana. Tämä käy selvästi ilmi esim. seu-
raavien kolmen koehenkilön tuloksista
(taulukko 1):

¹ Tunnusluvut on ensin laskettu kunkin haastateltavan osalta tyylilajeittain. Jos esim. jonkun koehenkilön kaikista spontaanista puheesta (= tyyli A) merkityistä (r)-tapauksista joka viides on *r*:llinen ja loput *r*:ttömiä, on hänen tunnuslukunsa spontaanin puheen osalta (r)-20. Jos jollakulla on tiettyssä tyylissä (eh)-arvo (eh)-25, viittaa se huomattavasti suppeam-
pien varianttien suosimiseen kuin jollakulla toisella samassa tyylissä esiintyvä tunnusluku (eh)-42. Vastaavasti spiranttitapauksissa tunnusluku (th)-162 osoittaa, että haastateltavalla klusiili- ja affrikaattaaääntäminen on vallitsevana; jonkun toisen tunnusluku (th)-05 viittaa lähes yksinomaan spiranttiseen ääntämykseen. Yksityisten haastateltavien arvoista on sitten voitu laskea kunkin sosiaali-, ikä-, ammatti- jne. -ryhmän tunnusluvut eri tyyliissä.

Fonologisen variaation ilmeneminen tyyllilajeittain (kolme esimerkkiä):

	Bennie N.					Josephine P.					Miriam L.				
	A	B	C	D	D'	A	B	C	D	D'	A	B	C	D	D'
(r)	00	00	13	33	33	00	03	23	53	50	32	47	39	56	100
(eh)	19	21	26	22		25	28	27	37		28	38	40	39	
(oh)	15	20	24	20		21	23	26	37		20	26	30	30	
(th)	168	81	58			40	14	05			00	00	00		
(dh)	153	96	38			34	09	09			25	04	02		

Taulukko 1.

Määrittämällä ja eristämällä useita tyyllilajeja Labov on ilmeisestikin onnistunut löytämään koko kieliyhteisölle yhteisen vaihtelukaavan.

Varsinainen tutkimus suoritettiin eräässä Manhattanin osassa. Alueelle on ominaista asujaimiston ehkä tavallista suurempi etninen ja sosiaaliryhmittäinen sekakoosteisuus. Labovilla oli onnea sikäli, että samalla alueella olivat sosiologit tehneet vähää aiemmin tarkan sosiaalisen struktuurin peruskartoituksen. Sen yhteydessä haastatelluista n. 1000:sta henkilöstä Labov poimi otantamenetelmää käyttäen n. 150 henkilöä lingvististä haastattelua varten. Kaikki haastattelut seurasiivat samaa kyselykaavaa, ja ne pyrittiin kokonaisuudessaan nauhoittamaan. Tulosten analysoinnissa on otettu huomioon vain New Yorkissa syntyneet tai sinne alle 8-vuotiaana muuttaneet koehenkilöt. Tämän joukon ulkopuolelle jääviä haastateltavia on käytetty vertailuryhmänä nimenomaan New Yorkin kielelle ominaisia tendenssejä selvitellessä.

Sosiaalisen eriytymisen ilmeneminen kielessä

Labov on tarkastellut kieliyhteisöä usuiden sosiaalisten variaabelien kannalta. Kielellisesti kiintoisimmiksi osoittautuivat haastateltavien sosioekonomisen asema, etninen alkuperä ja ikä.

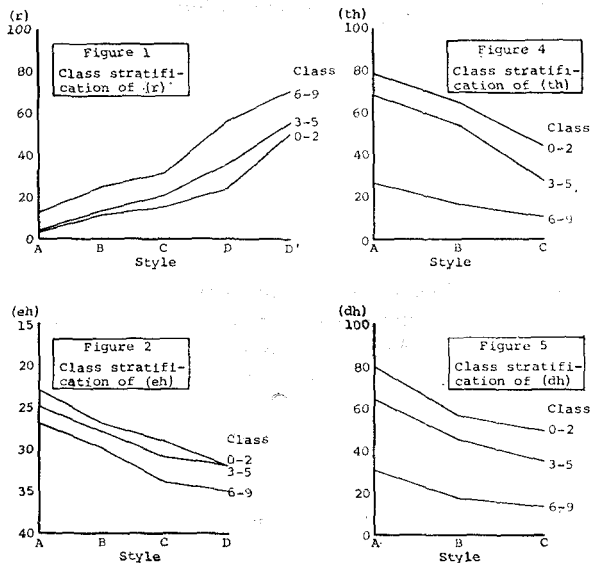
Sosioekonomisen aseman vaikutus kieleen. Haastateltavien sosiaalinen status on määritetty kolmen muuttujan yhteisvaikutuksena (koulutus, ammatti ja tulot). Labov tukeutuu tässä sosiologien sa-

malta alueelta tekemiin tutkimuksiin. Kieliyhteisö on jaettu kymmeneen sosiaaliryhmään (0—9). Labovin kannalta jako on kuitenkin turhan tarkka; tavallisimmin hän erottaa neljä sosiaaliryhmää:

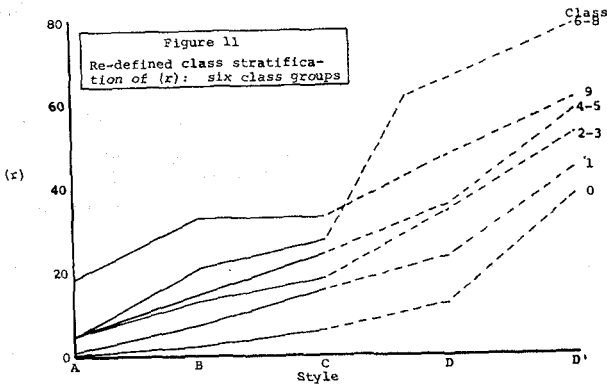
- 0—2 lower class
- 3—5 working class
- 6—8 lower } middle class
- 9 upper }

Tutkimustuloksensa Labov on esittänyt havainnollisina diagrammeina ja taulukoina. Kielen ja sosioekonomisen aseman keskinäinen riippuvuus käy selvästi ilmi kuvasta 1. Havaitaan, että kaikissa kielellisissä vaihtelutapauksissa sosiaaliryhmien keskinäinen järjestys on sama; tämä järjestys säilyy muuttumattomana kaikissa tyyllilajeissa. Myös tyyllillisen variaation kaava hämmästyttää yhdenmukaisuudellaan. Huolimatta sosiaaliryhmien välisistä absoluuttisista eroista kaava, jota ne tyyllilajeittain noudattavat, on periaatteessa sama. Labovin hypoteesi kielenulkoisten, lähinnä sosiaalisten ja tyyllillisten seikkojen vaikutuksesta kielessä ilmenevään variaatioon on saanut erittäin vankkaa empiiristä tukea.

Voidaan kysyä, onko Labov löytämällä vaihtelua säätelevän sosiaalis-tyyllillisen struktuurikaavan ammentanut ilmiöstä kaiken relevantin lingvistisen tiedon esiin vai onko kuvaa tarkentamalla saatavissa selville seikkoja, jotka suoranaisemmin kuvastavat kielen muutoksen mekanismeja. Tämä on todella mahdollista. Yleisvaikutelma, jonka kuvan 1 (r)-tapauksia ku-

Kuva 1.

Kuva 2.

vaavasta diagrammista ja kuvasta 2 saa, on samansuuntainen. On kuitenkin pari olennaista eroa. Ryhmien 6—9 erottuminen muista sosiaaliryhmistä juoksevan puheen eri asteita kuvaavissa tyyllilajeissa A—C perustuu selvästikin ryhmän 9 vaikutukseen. Sen sijaan formaalisemmissa tyyleissä D ja D' muut ryhmät osoittavat huomattavasti jyrkempää pyrkimystä r :llistä ääntämystä kohden kuin ryh-

mä 9, jossa nousu on loivempaa; ryhmät 6—8 jopa ohittavat ryhmän 9 r :llisten muotojen absoluuttisessa määrässä.

On kyseessä yksi tutkimuksen päätuloksia. Tyyllillinen kaava osoittaa kielilyhteisössä vallitsevaa normia: mitä formaalisemmasta tyyllilajista on kyse, sitä lähemmäksi normia pyritään. Tendenssi on sama kaikissa sosiaaliryhmissä; normi on siis yleisesti tunnettu. Kuitenkin käytännössä

(tyylit A ja B) normista poikkeavat kaikki; poikkeaminen on sitä suurempaa, mitä alemmasta sosiaaliryhmästä on kyse. Poikkeamisella on sosiaalinen tehtävä: se on yksi keino ryhmätunteen synnyttämiseksi ja säilyttämiseksi. Kieli toimii siis sosiaaliselta kannalta erottavana tekijänä. Mutta on myös tilanteita, jolloin puhuja joutuu käyttämään formaalisempaa tyyliä; tällöin hän lähestyy joko tietoisesti tai tiedottomasti normia. Ryhmän 9 puhe on jo sinänsä lähinnä yleisesti hyväksytyä normia; itse asiassa ryhmän 9 kieli on muille kyseisen normin edustaja. Tästä syystä ryhmän 9 jäsenissä ei synny jyrkkää pyrkimystä normia kohti formaalisimmissakaan tyyliissä; he luottavat kieleensä. Muut sitä vastoin eivät luota. Selvimpiä kielellisiä epävarmuuksia ilmenee alemmassa keskiluokassa (6—8), joka muista sosiaaliryhmistä joutuu eniten ryhmän 9 kanssa tekemisiin. Alemman keskiluokan jäsenet ovat altteimpia tavoittelemaan ylempään keskiluokan puhetapea, jopa siinä määrin, että johtuvat hyperkorrektiuteen asti.

(r)-tapausten tarkempi analysointi osoittaa, miten suuri ristiriita saattaa vallita kielellisen normin ja käytännön välillä ja miten normista poikkeamiseen vaikuttavat muut kuin kielelliset syyt. Normi, pyrkimys r:lliseen ääntämykseen, on kaikille sosiaaliryhmille yhteinen. Kuitenkin ylintä keskiluokkaa lukuunottamatta r:llisten muotojen osuus etenkin spontaanissa puheessa on häviävän pieni. Itse asiassa ylimmäkään sosiaaliryhmän jäsenistä ei kukaan spontaanissa puheessaan käytä yksinomaan r:llisiä muotoja (koko ryhmän keskiarvot ovat A- ja B-tyylin osalta n. 20 ja 35 prosenttia; koska ylin sosiaaliryhmä jakautuu (r):n osalta kahteen ikäryhmään, on r:ää käyttävillä sen prosentuaalinen osuus todellisuudessa jonkin verran mainittuja lukuja suurempi). Kuitenkin tämä määrä poikkeaa muiden sosiaaliryhmien 0:aa prosenttia lähentelevistä spontaanin puheen arvoista ja riittää siis erottamaan ryhmän 9 muista sekä antamaan aiheen muiden so-

siaaliryhmien kielessä formaalisimmissa tyyliissä esiintyvään hyperkorrektiin tendenssiin.

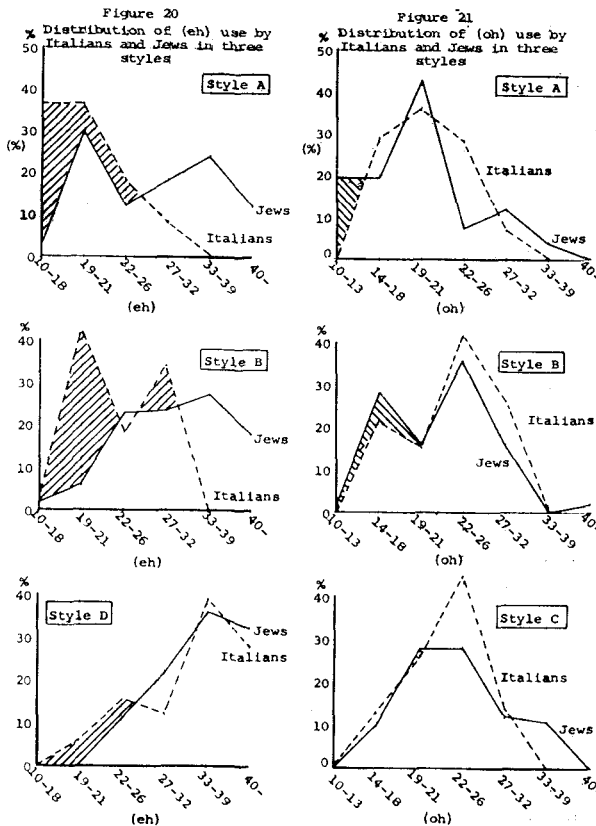
Alemman keskiluokan hyperkorrektius antaa aiheen lingvistisesti merkittäviin päätelmiin. Labov on jo aiemmin mainitussa Martha's Vineyard -saaren kieltä käsittelevässä tutkimuksessaan valaissut hyperkorrektiuden osuutta kielen muutosprosessissa. Aivan ilmeisesti myös tässä tapauksessa hyperkorrektius viittaa tapahtumassa olevaan muutokseen. Alemman keskiluokan käyttäytyminen osoittaa, että r:lliseen ääntämykseen on alettu liittää sosiaalisesti merkittävää prestiisiä, se on tullut tavoiteltavaksi ääntämykseksi. Labovilla on syytä olettaa, että kyseessä on varsin nuori prestiisipiirre (tähän viittaavat New Yorkin kielestä tehdyt aiemmat havainnot sekä (r)-tapausten ikäryhmittäinen distribuutio). Molemmat dimensiot, sekä sosiaalinen että tyyllinen, osoittavat kuitenkin uuden normin nopeaa vakiintumista: tyyllinen akseli kuvastaa, miten r-ääntämykseen liittyvä sosiaalisesti positiivinen varaus on tunkeutunut kunkin yksilön tajuntaan. Sosiaalinen akseli osoittaa uuden ääntämyksen menneen läpi koko kieliyhteisössä.

Labovin sosiologeilta lainaama sosioekonominen luokka on jaettavissa kolmeksi itsenäiseksi muuttujaksi: koulutukseen, ammattiin ja tuloihin. Eristämällä nämä muuttujat toisistaan Labov pyrkii testaamaan joukon kiintoisia hypoteeseja. Lähdekohtana on ajatus, jonka mukaan osa kielenilmiöistä omaksutaan lopullisessa muodossaan varsin varhaisessa vaiheessa, osa voi sitä vastoin myöhemmällä iällä radikaalisestikin muuttua. Mikäli eri kielelliset muuttujat korreloivat eri tavalla toisistaan vanhempien sosiaaliseen asemaan (= lapsuusympäristö) ja haastateltavan koulutukseen, toisaalta ammattiin, tuloihin ja haastateltavan omaan sosiaaliryhmään, hypoteesille on todella löydetty empiiristä tukea. Tukea löytyykin. Esim. (th)- ja (dh)-tapaukset korreloivat selvästi lapsuuden sosiaalisen taustan ja koulunkäynnin määrän kanssa,

sitä vastoin ammattiin, tuloihin ja nykyiseen sosiaaliryhmään on korrelaatio huomattavasti heikompi. (r)-tapaukset viittaavat aivan päinvastaiseen tilanteeseen: lapsuusympäristöllä ei näytä olevan läheskään niin suurta vaikutusta r:lisen ääntämyksen lisääntymiseen kuin nykyisellä ammatilla ja sosiaalisella statuksella. On siis ilmeistä, että (r):n osalta kielellinen käytäntö voi vielä vanhemmiten huomattavastikin muuttua (miten huomattavasti, se ilmenee ikäryhmittäisestä analyysistä); sitä vastoin (th)- ja (dh)-tapauksissa puhujan jo lapsuusvuosina omaksuma artikulaatiotapa säilyy lähes muuttumattomana. Päätelmää tukee epäsuorasti jo aiemmin (r)-tapauksen yhteydessä havaittu hyperkorrekti tendenssi. Vastaavaa

tendenssiä ei tarkinkaan analyysi paljasta (th)- ja (dh)-tapauksen osalta, vaan varhaisessa vaiheessa omaksuttu ääntämys jää pysyväksi, puhujan sosiaalisen taustan paljastavaksi piirteeksi. Labov ei tarkemmin pohdi, miksi (r):ään on liittynyt sosiaalisesti merkittävämpi arvovaraus kuin spirantteihin. Kokonaan vailla arvovarausta eivät spiranttitapauksetkaan ole, mutta niihin ei tällä hetkellä liity sellaista muoti-ilmiön luonnetta kuin (r):ään.

Etnisen alkuperän vaikutus kieleen. Tutkimuskohteena oleva alue on väestörakenteeltaan hyvin sekakoostein. Suurimmat etniset ryhmät ovat juutalaisten ja italialaisten siirtolaisten jälkeläiset. Siksi Labov on verrannut erityisesti näiden kahden ryhmän kieltä keskenään. Kuva 3

Kuva 3.

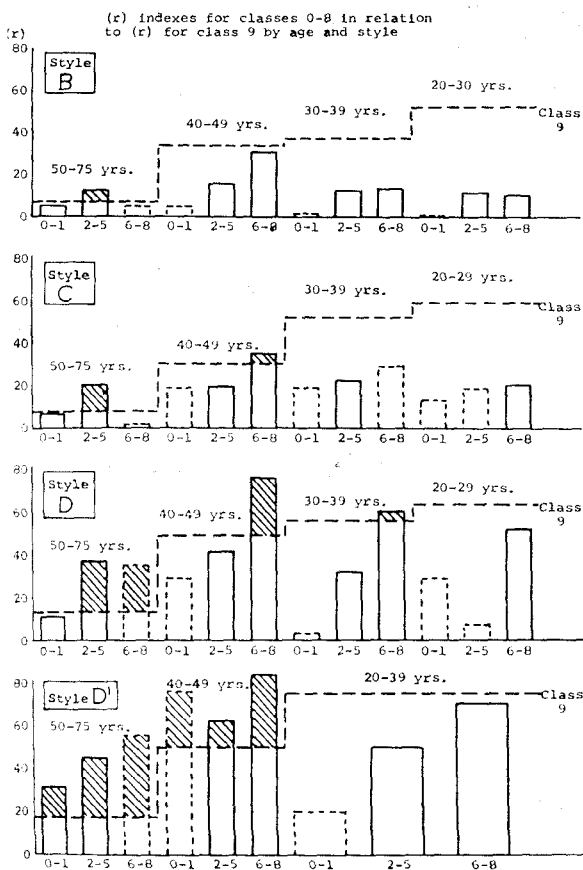
osoittaa juutalaisten ja italialaisten puheen huomattavimman eron: juutalaiset suosivat suppeata (oh):ta ja väljää (eh):tä; italialaisilla suhde on päinvastainen. Selvimpänä ero ilmenee vapaammissa tyyllilajeissa (A ja B); formaalisimmissa tyyliissä erot sitä vastoin ovat tyyttin tasoittuneet. Vaikka juutalaiset ja italialaiset normaalissa puhetilanteessa eroavatkin vokaaliensa suhteen toisistaan, heillä on kuitenkin yhteinen abstrakti normi, jonka formaalinen puhetilanne tuo esiin.

Nuorempien puhujien kielestä juutalaisten ja italialaisten ero on Labovin mukaan nopeasti tasoittumassa. On syntymässä uusi systeemi, jolle on ominaista sekä (eh):n että (oh):n osalta suppeiden varianttien suosiminen; uusi systeemi on siis sisäistänyt sekä juutalaisten että italialaisten tunnusomaisen ääntämyksen. Lisäkiintoa tämä lingvistinen muutos saa pariaikaa tapahtuvasta sosiaalisesta prosessista, jonka tuloksena tutkimusalueella ja laajemminkin New Yorkissa valkoisen väestön etniseen alkuperään perustuvat erot ovat häviämässä ja tilalle on syntymässä uusi etninen ryhmitys: kaikki valkoiset contra värilliset. Kun vielä mainitaan, että tutkimusalueen kolmas suuri etninen ryhmä ovat neekerit ja että heidän kielelleen ovat ominaisia väljät (eh):t ja (oh):t, ovat paraikaa tapahtuvan lingvistisen muutosprosessin osatekijät nähtävissä.

Iän vaikutus kieleen. Sosioekonomisen luokan ohella ikä on kiintoisin ja antoisin Labovin käyttämistä sosiaalisista muuttujista. Lingvistin kannalta ydinkysymykset ovat: missä määrin kielellisten varianttien ikäryhmittäinen distribuutio kuvastaa kielellä tapahtuvaa muutosta; voidaanko sinänsä ajassa tapahtuva muutos ikään kuin heijastaa yhteen synkroniseen tasoon. Labovin mukaan tämä on pitkälle mahdollista. Jotta menetelmä olisi moitteeton, olisi edellytyksenä, ettei kunkin sukupolven kieli paljon muutu siitä, minä

se on kerran opittu. Tilanne ei valitettavasti ole näin yksinkertainen. Kielessä on epäilemättä paljon sellaista, joka ei iän myötä juuri muutu, mutta yhtä varmasti on myös ilmiöitä, jotka muuttuvat. On sitä paitsi ilmeistä, että kielellinen muutos on mutkikkaampi, kuin tähän asti on halettu uskoa. Ajatus vain sukupolvien taitteessa tapahtuvista muutoksista on Labovin tulosten valossa liian yksioikoinen. Labov on omistanut näille ongelmille runsaasti huomiota. Valaiseva yksityiskohta on jälleen (r)-tapausten analysointi (kuva 4).

Olenaisin ero on jälleen havaittavissa ryhmän 9 ja kaikkien muiden ryhmien välillä. Ylempään keskiluokkaan kuuluvien joukossa r:llinen ääntämys lisääntyy nuoremmilla, muissa sosiaaliryhmissä vanhemmilla puhujilla. Erityisen selvänä tendenssi r:llistä ääntämystä kohti esiintyy (paitsi ylempää keskiluokkaa) 40—49-vuotiaiden keskuudessa. Taas voidaan viitata r:llisen ääntämistavan prestiisyyden nuoruuteen. Iäkkäämmät ylempään keskiluokan jäsenet eivät ole välittäneet omaksua samaan yhteiskuntaluokkaan kuuluvien nuorempien puhujien keskuudesta liikkeelle lähtenyt uutta normia; he ovat olleet varmoja puheensa oikeudesta muutenkin. Sen sijaan muissa yhteiskuntaluokissa uusi ääntämys on nopeasti koettu sosiaaliselta kannalta positiivisesti varautuneeksi ja omaksuttu uudeksi abstraktiksi normiksi. Se, että r:llinen ääntämys lisääntyy vanhemmissa ikäluokissa, etenkin 40—49-vuotiaiden keskuudessa, on sopusoinnussa aiemman havainnon kanssa, jonka mukaan (r)-tapaukset korreloivat huomattavan positiivisesti henkilön sosiaalisen statuksen, ammatin ja tulojen kanssa. Alempien sosiaaliryhmien nuorimmat ikäluokat eivät ole vielä joutuneet uuden normin kanssa tekemisiin vaan ovat rakentaneet systeeminsä lähinnä omassa sosiaaliympäristössään kuulemansa spontaanin puheen mukaan (siis r:ttömäksi).

Kuva 4.

Kielellisen normin ilmeneminen subjektiivisissa arvostuksissa

Tutkimalla viiden fonologisen variaabelin sosiaalista eriytymistä New York Cityssä Labov on voinut eristää sosiaalisen ja tyyllillisen variaatiokaavan, jotka ovat toisistaan riippuvia: yleensä se variantti, jota useimmat newyorkilaiset suosivat formaalisimmissa tyyllilajeissa, on sama variantti, jota heitä lähinnä korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevat henkilöt käyttävät myös vapaammissa tyyliissä. Molempien vaihtelukaavojen liittyminen yhdeksi ainoaksi variaatiota sääteleväksi struktuuriksi antaa

aiheen olettaa, että useimpien newyorkilaisten mielestä jokin tietty variantti on parempi, oikeampi tai korkeampistatuksinen kuin jokin toinen.

Tähän asti Labov on perustanut tutkimustuloksensa yksinomaan kielenpuhujien performanssiin, siihen millä tavoin kielellisten variaabelien arvot vaihtelevat sosiaaliryhmittäin ja tyyllilajeittain. Hän ei ole ottanut lainkaan huomioon haasteltavien subjektiivisia kannanottoja tai arvostuksia. Viidelle fonologiselle variaabelille on voitu antaa numeeriset arvot, ja tämä on mahdollistanut aineiston kvantitatiivisen analyysin. Tällä menetelmällä ei kuitenkaan voida suoranaisesti lähestyä

puhujien kieleen liittyviä subjektiivisia arvostuksia. Myöskään suoraan kyselyyn turvautuminen ei ole mahdollista, sillä puhujat harvoin tiedostavat kielellisiä reaktioitaan. Kuinka siis saada ihmiset reagoimaan niin, että heidän subjektiiviset kieltä koskevat käsityksensä pääsevät esiin.

Evaluaatiotestin kulku oli lyhyesti seuraava: Labov oli poiminut nauhaan parikymmentä lausetta. Näistä kussakin esiintyi jokin tutkittavasta viidestä fonologisesta variaabelista; lauseita oli riittävästi kuvaamaan variaation eri asteita. Lisäksi haastateltavalle annettiin lomake, johon oli merkitty seitsemän ammattialaa, kaikki sellaisia, että ne olivat sosiologien tutkimustulosten perusteella sijoitettavissa keskinäiseen arvostusjärjestykseen. Haastateltavat saivat kuulla nauhasta esimerkkilauseet, ja jokaisen kohdalla heidän tuli merkitä lomakkeeseen, mihin ammattiin katsoisivat äänen omistajan sopivaksi.

Evaluaatiotestin tulokset vahvistavat aiempia havaintoja kielellistä vaihtelua säätelevästä abstraktista struktuurista. Esimerkiksi sopii jälleen (r)-tapausten analyysi. Taulukko 2 osoittaa, missä määrin r:llinen ääntämys on eri sosiaali- ja ikäryhmissä omaksuttu uudeksi normiksi:

(r)-tapauksiin positiivisesti reagoineiden prosentuaalinen osuus kaikista haastatelluista (positiivisesti reagoineilla tarkoitetaan henkilöitä, jotka ovat sijoittaneet r:lliset esimerkkilauseet ammattiasteikolla korkeammalle kuin r:ttömät):

ikä	sosiaaliryhmä					
	0—1	2—3	4—5	6—8	9	yht.
8—17	16	57	67	89	(50)	61
18—19	100	—	100	100	100	100
20—39	100	100	100	100	100	100
40—	63	67	50	70	57	62

Taulukko 2.

Vaikka sosiaaliryhmät eroavatkin toisistaan r:llisen ääntämyksen määrässä, ei samanlaista eroa ole normin omaksumisessa; uusi normi on syrjäyttänyt vanhan kaikissa sosiaaliryhmissä. Olennaisesti

erottava seikka on, kuten odottaa saattaa, ikä. Alle 18-vuotiaat eivät ole vielä uutta normia tiedostaneet (tiedostamattomuus on sitä selvempää, mitä alemmas sosiaaliryhmästä on kyse). 18—39-vuotiaiden keskuudessa norminvaihdos on toteutunut poikkeuksetta; yli 40-vuotiaista osa on sisäistänyt uuden normin, osa ei. Tuloksesta voidaan päätellä, että kaikki 20—40-vuotiaat reagoivat yhdenmukaisella tavalla uudesta normista poikkeavaan ääntämykseen: henkilö, joka ei käytä r:ää puheessaan, ei kelpaa sellaisiin statukseltaan korkeammaksi arvostettuihin ammatteihin, joihin r:llisen ääntämyksen omaava henkilö sopii.

Haastateltavien subjektiiviset kannanotot viittaavat merkilliseen ristiriitaan, joka paljastui jo tyyllillistä variaatiota analysoitaessa. Suurin osa niistä newyorkilaisista, jotka spontaanissa puheessaan käyttävät normista poikkeavia muotoja, on hyvin selvillä normista ja sen merkityksestä. Kielikäyttäytymisessä on näin nähtävissä kahden vastakkaisen sosiaalisen voiman vaikutus: toisaalta pyrkimys samastua tiettyyn etniseen, sosiaali-, ammatti-, ikä- jne. -ryhmään, toisaalta pyrkimys noudattaa koko yhteisön yleisesti hyväksymää arvo- ja normijärjestelmää.

Evaluaatiotestin tulokset antavat vielä aiheen kiintoisaan vertailuun. Labov on useassa yhteydessä puhunut nimenomaan New Yorkin kielelle tyyppillisestä sosiaalityyllillisestä vaihtelukaavasta. Variaatiokaava on todella ominainen vain syntyperäisten newyorkilaisten kielelle. Tämä käy ilmi verrattaessa New Yorkin -syntyisten ja muualta muuttaneiden suhtautumista esim. (r)-tapauksiin (tähänastisessa analyysissä eivät muualta muuttaneet ole siis olleet mukana) (taulukko 3):

(r)-tapauksiin positiivisesti reagoineiden prosentuaalinen osuus kaikista haastatelluista:

ikä	New Yorkissa syntyneet	muualta muuttaneet
20—39	100	40
40—	48	50

Yli 40-vuotiaiden kesken ei asennoitumisessa ole eroa; sitä vastoin 20—40-vuotiaiden ryhmässä syntyperäisten newyorkilaisten ja muualta muuttaneiden reaktiot ovat aivan vastakkaiset.

Tutkimustulokset, teoreettisia havaintoja

Labovin tutkimus osoittaa, että newyorkilaiset ovat oma, muista poikkeava kieliyhteisö. Vaikka yksilöiden väliset erot ovat suuria ja yksityisessä idiolektissa esiintyvä vaihtelu huomattavaa, erot korreloivat läheisesti New Yorkin sosiaaliseen kerrosteisuuteen, ja yksityisen puhujan kielessä tavattava variaatio noudattaa tiukasti kaikille syntyperäisille newyorkilaisille yhteistä tyylillisen variaation kaavaa. Näin vaihtelu kuuluu olennaisena osana New Yorkin kielen kokonaisstruktuuriin. Tyylillisen variaation yhdenmukaisuus käy ilmi paitsi empiiristen puhetapausten analysista myös haastateltavien subjektiivisia reaktioita mittaavan evaluaatiotestin tuloksista.

Labov on tutkimuksessaan joutunut puuttumaan moniin teoreettisesti keskeisiin ongelmiin. Hän ei kannanotoissaan kumarru auktoriteetteja; osansa saavat mm. de Saussure ja Bloomfield, pienemmistä profetoista puhumattakaan. Labovin kritiikki kohdistuu erityisesti seuraaviin usein selviöinä pidettyihin väittämiin: 1) synkroninen ja diakroninen lingvistiikka on pidettävä toisistaan erossa, 2) äänne muutosta ei voida suoraanaisesti havaita, 3) kieltä koskevat subjektiiviset arvostukset ovat lingvistin ulottumattomissa, 4) kielellinen muutos on pyrittävä selittämään vetoamalla kielenulkoisiin perusteisiin.

Kielentutkimuksen kehityksen kannalta erityisen haitallisina Labov pitää kahta ensimmäistä väittämää. Käsitys, jonka mukaan äänne muutosta ei voida suoraanaisesti havaita, on jättänyt lingvistiikan keskeisimpiin kuuluvan kysymyksen tutkimuksen ulkopuolelle. Kuitenkin kielessä parhaillaan tapahtuva muutos on juuri se ongelma, jossa synkroninen ja diakro-

ninen lingvistiikka kohtaavat; ongelma realisoituu kielellisen variaation kuvauksessa ja selittämisessä. Diakroniselta kannalta joudutaan kysymään, mitkä ovat ne mekanismit, jotka johtavat uusien varianttien syntyyn, yleistymiseen ja lopulta entisten katoon. Mutta synkroniselta kannalta ei riitä pelkkä variaation toteaminen, vaan varianttien asema on ilmaistava suhteessa kokonaisstruktuuriin ja tapahtumassa olevaan muutokseen. Labov ilmaisee vaatimuksen seuraavasti: »— it will be necessary to regard a synchronic structure as an instantaneous description of a present state with each unit marked as to its direction and rate of change» (s. 9—10, harvennus esittelijän).

Kun kerran tapahtumassa olevan muutoksen problematiikka on jätetty tutkimuksen ulkopuolelle, on samalla diakronisen metodin kehittämisen näiltä osin laiminlyöty. Labovin tulokset osoittavat, miten paljon kielen muutosprosessien kannalta kiintoisaa voidaan saada irti vain yhdessä poikkileikkaustasossa liikkuenkin. Samalla hänen metodinsa on erinomainen todiste siitä, että näitä tähän asti tutkimuksen tavoittamattomiksi luultuja kielellisen muutoksen mekanismeja voidaan lähestyä empiirisiin kvantifioitavien keinoin. Nykyinen tietokonetekniikka mahdollistaa laajojenkin ainesmäärien käsittelyn samanaikaisesti useiden variaabelien kannalta. Haastattelutilanteiden nauhoittaminen ja ongelmallisten äänneilmioiden kokeellisuoneettinen analysointi vähentävät subjektiivisten virrehavaintojen määrää. Kaikkiaan on tämän päivän lingvistillä aivan toisenlaiset mahdollisuudet tutkia kielen muutosta kuin aikanaan esim. Bloomfieldillä tai de Saussurella.

Paitsi empiirisiin keinoin todennettuja hypoteeseja Labovin teos sisältää lukuisia vastaisen tutkimuksen kannalta huomionarvoisia ongelmia ja ajatuksia. Kiintoimpia kysymyksiä on synkronisessa tasossa ilmenevän ikäryhmittäisen variaation suhde todelliseen ajassa tapahtuvaan

muutokseen. Labov käyttää näistä kahdesta aikadimensiosta nimityksiä näennäisaika (apparent time, = synkronisesta tasosta abstrahoitu aika) ja todellinen aika (real time). On todennäköistä, että näennäisaika kuvastaa ainakin osaksi todellisessa ajassa tapahtuvaa prosessia. Ennen kuin näiden suhdetta kuitenkin voidaan määrittää, on tunnettava variaatiota säätelevä sosiaalis-tyylillinen kaava. Vasta tämän jälkeen on mahdollista kielellisten variaabelien ikäryhmittäisen distribuution perusteella konstruoida mallit, jotka kuvastavat kielellisiä muutosprosesseja.

Labov hahmottelee kuusi hypoteettista muutosmallia; kaikista hänellä ei ole empiiristä todistusainestoa. Muutos voi lähteä liikkeelle ylhäältä (change from above); tällöin alemmat sosiaaliryhmät omaksuvat ylempien kielessä esiintyvän variantin. Muutos voi tapahtua myös päinvastaiseen suuntaan (change from below); tällöin alemmien sosiaaliryhmien käyttämä variantti yleistyy koko kieliyhteisöön. Ylhäältä lähtevää muutosta on kahta tyyppiä: ylempälle sosiaaliryhmälle ominainen variantti saa osakseen erityisen positiivisen varauksen (a prestige feature) tai alemmien luokkien käyttämä variantti koetaan erityisen negatiivisesti leimautuneeksi (a stigmatized feature). Kummassakin tapauksessa muutoksen suunta on sama: alemmat sosiaaliryhmät pyrkivät omaksumaan ylempien käytännön. Kummassakin muutostyyppissä voidaan lisäksi erottaa paraikaa tapahtuva muutos ja liikkumattomampi tilanne, jossa muutos on ikään kuin jähmettynyt paikalleen. Paraikaa tapahtuvan muutoksen alaisesta prestiisipiirteestä on (r) hyvä esimerkki (huom. etenkin ryhmien 6—8 hyperkorrektius muutosta osoittamassa); (th) ja (dh) puolestaan edustavat muutoksessaan pysähtynyttä prestiisipiirrettä (vastaavaa hyperkorrektiutta ei esiinny). Negatiivisesti leimautunutta ja vältet-

tävää piirrettä edustavat (eh)- ja (oh)-variaabelien suppeat variantit; molemmat tapaukset viittaavat käynnissä olevaan muutokseen. Alhaalta tapahtuvan muutoksen problematiikka on mutkikkaampi, ja sen mekanismit ja niiden psykologinen perustelu jäävät Labovilla hypoteettisemmiksi.

Tavallaan pohtimatta Labovilta jää myös se, miten ylhäältä tapahtuvassa muutoksessa ylempiltä sosiaaliryhmiltä omaksuttu normi vaikuttaa spontaaniin puheeseen; Labovhan viittaa normin ja käytännön usein suureinkin ristiriitaan. Kuitenkin vasta siinä tapauksessa, että spontaani puhe lähence uutta normia, voidaan puhua suoranaisesti havaittavasta muutoksesta. Prosessissa liittyy useita vaiheita: 1) uuden normin havaitseminen (ei useinkaan tietoisesti), 2) uuden normin omaksuminen, 3) oman puheen muuttuminen normin mukaiseksi (myös toinen ja kolmas vaihe yleensä tiedottomia). Muutoksen asteittaisuutta osoittaa se, että uusi normi omaksutaan ensiksi formaalisiin tyyliin, mistä se ikään kuin liukumalla ulottaa vaikutuksensa vapaampiin tyyliin. Tähän yhteyteen voisi soveltaa hajontakenttäajatusta: tuntuu luontevalta olettaa, että henkilöllä, joka joutuu olemaan paljon kosketuksissa ylempiin sosiaaliryhmiin kuuluvien kanssa ja käyttämään normaalia enemmän formaalista puhetapaa, koko hajontakentän keskipiste vähitellen liukuu lähemmäksi normia ja tämä liukuminen heijastuu myös spontaaniin puheeseen.

Paitsi lingvisteille Labovin teos avaa merkittäviä perspektiivejä myös sosiaalieteilijöille. Usein ahtaasti oman tieteenalansa rajoissa ja totunnaisissa menetöissä ympyröissä pyörivälle tutkijalle Labov tarjoaa terveen tuuletuksen, tuoreita kysymyksenasetteluja ja runsaasti soveltamiskelpoisia metodisia oivalluksia.

Heikki Paunonen